

találó a megjelölés. Nemcsak azt mutatják ezek az írások, hogy Urbán a történeti kutatások során újabb, érdekes témákra bukkant, melyek „kimaradtak” a történeti munkákból, s külön is fel kellett őket dolgoznia, hanem az író szemléletének és írásművészetének is továbbfejlődését mutatják. Ha csupán a tematikai gazdagodást akarnánk érzékeltetni, elegendő volna ilyen címeket felsorolni, mint *Tanúvallomás*, *A házkutatás*, *Ereklyék*, *Meghalt az osztályellen-ségem* stb., máris látnánk, hogy a munkásmozgalmi múlt egy-egy mozzanatát, emlékét eleveníti, dolgozza fel, olykor ismert személyekhez (pl. Cseh Károlyhoz) fűződő emléket formál novellává. Am ezekben a helyenként anekdotizálásban feloldódó tárcanovelláknál sokkal jelentősebbek azok a székszavú, lényegre koncentráló írások, melyek az emlékező, vallomástevő egyszerű, tanulatlan ember keresetlen szavaival és annak észjárása szerint, látszólag minden írói „beavatkozás nélkül kerültek megformálásra. Ilyen például *A kocsin* című írás, amely arról szól, hogy az egykori nagygazda felhívja trágys szeke-rére volt kiskanászát, aki azóta már tanult ember lett, s a felszabadulás után azokkal tartott, akik a nagykocsmában „a földek elosztásáról szónokoltak”. Igen érdekes és fordulatos történet ez a máig homlokegyenest ellenkező elő-jellel gondolkodó két emberről. Előbb hajdani éhezését veti gazdája szemére a volt kiskanász, aztán a gazda vádolja az utóbbit azzal, hogy a saját nagybátyját miatta verték meg, mert tiltott könyveit ott találták, végül pedig kiderül, hogy erről csak a nagygazda tudhatott, akinél gyakori vendégek voltak a csend-őrök... Jól megsodort, egyszerű, a parasztra jellemző székszavú párbeszéd pereg előttünk, melyből főleg a mindenáron szerezni akaró földéhes gazda-paraszt arcéle rajzolódik ki plasztikusan. A megírás módját tekintve ehhez hasonló *A nagy kő elmozdítása* c. írás is, amely viszont egy hajdani jámbor falusi rendőrről szól, aki mindkét korábbi rendszerben szolgált, de igyekezett senki-nek sem ártani a faluban; a háború után keményen dolgozott, egy kő elmoz-dításába azonban belerokkant, s mikor nyugdíjért folyamodott, a rendőri múltjára hivatkozott.

Az elmondottakból is látható, hogy közel állnak ezek az írások a riport-hoz, de nagyobb részük csak tárgyában, míg a megformálás tekintetében épp a Szeli által is kiemelt szenvtelenség s a nyers tényanyag látszólag minden írói eszköz nélküli megformálása emeli őket túl a riport szintjén. Ezek az írások egyúttal azt a tanulságot is hordozzák, hogy ez a már rég túlhaladottnak vélt forma és írói közlés mód még további lehetőségeket rejt magában. Urbán láthatóan ezt fedezte fel és legújabbban ezt igyekszik kiaknázni.

JUHÁSZ GÉZA

ÉRTELMISÉG ÉS TÖRTÉNELEM

Dr. ARPAD LEBL: *Lutanja i saznanja*.

Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1975.

Löbl Árpád—Lörinc Péter neve úgy él a tudatunkban, mint a kétnyelvű író eszményi megtestesülése. Ez a kétnyelvűség ugyanis nem egyszerűen a két nyelv tökéletes ismeretéből ered, hanem még sokkal inkább az életkörülmé-nyeknek, hazánk bonyolult nemzetiségi viszonyainak átéléséből és vállalásából. A Lörinc Péter, a Láng Árpád és Zarko Plamenac név csak ennek a szétválaszt-hatatlan egyéniségnek különböző formái megnyilatkozása, s talán éppen ezért figyelemre méltó, hogy ennek az új, szerbhorvát nyelven megjelent könyvnek a

címlapján dr. Löbl Árpád neve áll — szlávósított formájában, mintegy szintetizálva a nyelvi formaszágokat egy összeolvadó emberi törekvéssé, amelynek gyújtópontjában a nemzetközi szocialista összetartozás érzete áll. És éppen ez az egybeolvadás további szintéziseket is magában foglal: a történelemtanár és az író megnyilatkozásának szoros egymásba fonódását, de ugyanígy az értelmiség és a munkásosztály szükségszerű egybeolvadását is. Ez a magyarázata, hogy bár dr. Löbl Árpád értelmiségi körökben forogva, természetesen értelmiségi horizontról tekintti át a két világháború közt eltelt esztendő eseménysorozatát, ez a horizont azért lényegében teljesen beleolvad abba az útba, amelyet népünk, illetve népeink megtettek a kommunista párt vezetésével, míg a számtalan megpróbáltatáson át végül is eljutottak addig, hogy szabadon építhetik a szocializmust.

Ennek az útnak egy vetülete bontakozik ki ebből az új Löbl Árpád-könyvből is, mely a „Vajdaság a harcban” kiadványok *Emlékezések* sorozatában látott napvilágot. Az 1918 és 1945 közötti időszak eseményeinek bizonyos értelmiségi szempontból vett essenciája ez a könyv, amely nem is szépírodalom, de nem is szárazon értelmezett történelem, hanem egy olyan Löbl Árpád-i műfaj, amelybe már belekóstolhattunk az író régebben megjelent kötetéből, a *Válságok és erjedések*, valamint a *Vándorlások* című művekből is. Már az akkori fűlzsövegíró is megállapította, hogy „a történész, író, eszszéíró és pedagógus fogott össze Lőrinc Péterben, e rendkívül sokoldalú alkotó egyéniségben e könyv megszületése érdekében”. Ami pedig vonatkozott a *Vándorlásokra*, ugyanígy vonatkozik az előbbi kötetre, és ugyanúgy vonatkozik arra a könyvre is, amely nemrég jutott a kezünkbe. Lőrinc Péter—Löbl Árpád — éppen a benne megvalósult emberi szintézis jegyében — határozottan arra törekszik, hogy a valamikor nevek és évszámok végtelen sokaságának tekintett történelmet valóban emberi közelségbe hozza, s ezt a törekvési irányvonalat köszöntötte például az általa „szabadkai műfaj”-ként definiált művekkel kapcsolatban is, abban a szilárd meggyőződésben, hogy a történelem nem jelenthet valami légmentesen elzárt kategóriát a való élet mindennapjaihoz viszonyítva, s éppen ezért a történész nem zárkozhat el az író szemléltető eszközeitől, az élénkebb, az olvasóhoz közelebb álló stílustól, sőt talán még az írói képzelettől sem, ha ez a képzelet nem céltalan érdekességhajhászást, hanem a valóságos események fokozottabb, kitapinthatóbb érzékeltetését szolgálja.

Ezzel persze korántsem azt akarom mondani, hogy dr. Löbl Árpádnak ebben a művében, vagy akár előbbi műveiben is, különösebben érvényesülne az írói képzelet — a történelem rovására. Neki voltaképpen nincs is szüksége erre a túltengéssel fenyegethető képzeletre, hiszen könyvében nem a történész és nem is az író szemével vizsgálódik valami töle távolálló tárgykörben kutatva, hanem a könyv lapjain saját személyes élményei elevenednek meg, válnak történelemmé áltál, hogy az egyéni emlékek a közvetlen és tágabb környezetnek s a kor légkörének írói és történészi érzékeltetésén át társadalmi szerepén át. Mert hát igaz, hogy ez a könyv — mint maga szerzője is megjegyzi előszavában — mindenekelőtt az értelmiségiek egy csoportjának a munkásmozgalomban betöltött szerepével foglalkozik, a tárgyalt csoporton túlmenően azonban a háttérből újra és újra erőteljesen kibontakozik az a társadalmi mozgalom, amelynek ez az értelmiségi csoport, kezdve magától az írótól, közvetlen környezetétől, tanártársaitól és a mozgalomba bevont diákjaitól egészen olyan ismerőseitől, esetleg barátaitól, mint Vasa Stajčić, Vasa Bogdanov, Harasztí Sándor, Mikes Flóris (Fischer Miklós), vagy mondjuk a hadifogságban megismert Oto Bihalji-Merin, a felsorakoztatott sok más névvel együtt voltaképpen csupán egy parányi részét képezi. Az író azonban nem adhatott volna erről a korszakról ilyen, emberileg is hiteles, könnyen felférhető és áttekinthető képet, ha messzebb tekintett volna közvetlen környezeténél, közvetlen élményeinél, ha csupán az újságok és okmányok tanúságtételében bízva, próbálta volna feleleveníteni ezt a mintegy két és fél évtizedet. Ez a személyes élmény, s főleg annak írói kivetítése viszont lehetővé teszi, hogy újra megmérjük magunkban mi idősebbek is az úgynevezett Baranyai Köztársaság megalakulása és széthullása, valamint a hitleri fasizmus hetvenkedése és összeomlása köré szorult, a történelem szempontjából parányi, de a hiteles megjelenítésben nagy távlatú időszakot. És éppen ezzel a

személyes ízzel kap a könyv plasztikus távlatokat, annak ellenére, vagy talán éppen azért, mert voltaképpen csupán egy értelmiségi csoport élményein és reagálásain át érzékelteti a munkásmozgalmat. Így válnak az emlékek hiteles dokumentumokká, akár a tanárkodás esztendeiről, akár a bizonyos értelemben sajtótörténeti jelentőségűvé is váló régi lapidézésekről, akár a hitleri Németországban töltött hadifogság eseményeiről van szó.

A sajtóra vonatkozó visszaemlékezések különösen közel állnak most hozzám, tekintve, hogy magam is sajtótörténeten dolgozom: Szabadka sajtótörténetén. A dr. Löbl Árpád által említett lapok persze részben szűkebb körre szorítkoznak, hiszen csak a munkásmozgalmi sajtóra terjednek ki általában, másrészt viszont tágabb áttekintést is nyújtanak, mivel nem csupán egy város kereteibe illeszkednek bele, hanem egy egész tartományra, sőt néha — például a Baranyai Köztársaság esetében — még ezen túl is tekintenek. És nagyon is érthető, hogy ebben a feltoluló emlékezésben külön fejezetet kap az Út, Csuka Zoltán Újvidéken megjelent expresszionista folyóirata, amely körül néhány polgári író mellett igen sok kommunista író is tömörült. És még természetesebb, hogy ebbe a fejezetbe szervesen beleilleszkedik egy nem irodalmi, hanem mozgalmi lap, a Belgrádban indult, s aztán Szabadkára átköltözött Szervezett Munkás, amelynek megindítása körül e könyv szerzője is tevékenykedett, és voltaképpen csak az az oka, hogy nem lett ő maga is tényleges szerkesztője, hogy éppen ebben az időben dr. Löblt, a tanárt, büntetésből haladó magatartásáért messzi vidékre, Gornji Milanovacra helyezték át — Szabadka helyett. És a legterészetesebb, hogy a Híd szintén szervesen belefondott ezekbe az emlékezésekbe, hiszen Löbl Árpád maga is ott volt a munkatársai között — még a távoli Bitolából is tartva vele a kapcsolatot, amikor pedig végül rövid nyugdíjaztatás után a szabadkai kereskedelmi akadémiára helyezték át tanárnak, teljesen bekapcsolódhatott a leghaladóbb jugoszláviai magyar folyóirat munkájába.

Nem kevésbé jelentős oldalak a könyvben azok, amelyek a hadifogság napjait idézik, képet adva arról, hogy miképpen szervezkedett, színelőadásokat tartva, nyelveket tanulva, tábori folyóiratokat adva ki és előadásorozatokat rendezve az a jugoszláv tiszti csoport, amely messzebbre tekintett a tábor szögesdrótjainál, és figyelő szemét a harcokban születő új világra szögezte.

Bolyongások és felismerések... Emlékek, amelyek nemes történelemmé válnak, s nemcsak a bolyongó ember hazára találását hirdetik, hanem egy új szemléleteken, új alapokon nyugvó világ kialakulását is.

KOLOZSI TIBOR

ÖSZINTE ÖNÉLETRAJZ

LOVÁSZ PÁL: *Arckép — Válogatott versek (1921—1975).*

Baranyai megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya, Pécs, 1975.

A költő fejlődésének útján, ha szülőföldje erős szálakkal magához kötötte, merengve mindig visszanező, s nem tud elszakadni attól a környezettől,

ahol először pillantotta meg az eget; életbe indulásakor először ejtette ki az anyja ajkáról elhangzott szavakat, és fogalmazta meg magának azokat

* Lovász Pál 1896. május 28-án született Bácsföldváron; 1923-ban jogi doktorátust szerzett Szegeden; 1928-ig a Népióléti Minisztérium tisztviselője; 1951-ig az OTI igazgatója Pécsen; 1931-től 1944-ig a Janus Pannonius Társaság főtájkára és a Sorsunk c. folyóirat társszerkesztője. Számontartott alakja a jugoszláviai magyar irodalomnak. Meghalt Pécsen 1975. XI. 16-án.